

ВИЗНАЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЗЛОЧИННОСТІ НА ЕТАПІ ПІДГОТОВЧИХ ПРОЦЕДУР СИСТЕМНОГО АНАЛІЗУ ДЕРЖАВИ УКРАЇНА

Оболенцев Валерій Федорович,

канд. юрид. наук, доц.,

доцент кафедри кримінології

і кримінально-виконавчого права,

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого,

Україна, м. Харків

e-mail: hortisa71@gmail.com

ORCID 0000-0001-8360-8959

Наведено результати підготовчого етапу системного аналізу держави Україна. Розкрито мету, призначення, функції, оточення, кордони цієї системи, формалізовано проблему злочинності. Окреслено перспективи подальших етапів дослідження.

Ключові слова: система держави Україна; системний аналіз держави, вербальна модель системи держави Україна, проблема злочинності.

Вступ. Виклики, що постали перед нашою країною на сучасному етапі її історичного розвитку, роблять виключно злободенним переосмислення сутності державного механізму України та проблем, що в ньому виникають. Тож для українського суспільства очевидно є потреба у новітніх методиках, які стали б теоретичною базою конструктивних соціальних зрушень взагалі і у сфері протидії криміналізації зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Удосконалення механізмів вітчизняного державного будівництва впродовж уже тривалого часу є об'єктом ґрунтовних наукових досліджень. Науковці приділяють увагу адміністративно-територіальній реформі [1–2], механізмам конституційного регулювання [14], особливостям народовладдя в умовах глобалізації [13], становленню правової держави [15] та ін. У зв'язку з суттєвим ускладненням криміногенної ситуації в Україні чимало публікацій присвячено й проблемам правоохоронної сфери держави [3–5].

Маємо згадати і власні напрацювання з удосконалення поточних

механізмів державного управління. Так, раніше нами було здійснено системний аналіз запобігання злочинності в Україні, за результатами якого систематизовано функціональність цієї діяльності, розроблено її модель, формалізовано проблеми та запропоновано способи їх вирішення [10]. Також в окремому дослідженні як системний об'єкт було розглянуто злочинність, окреслено її системні властивості та специфіку запобіжної діяльності [11].

Мета і завдання дослідження. Досвід згаданих напрацювань продемонстрував перспективність застосування системного підходу у вирішенні проблем держави Україна. І це не дивно, адже вирішення проблем у системах і є основним призначенням системотехніки. З огляду на вказане з метою вирішення проблеми злочинності нами було проведено системний аналіз системи держави Україна, завданням якого стала розробка пропозицій щодо реформування правоохоронної сфери державного управління. У даній статті наведено результати так званого «етапу підготовчих процедур» цієї роботи.

Виклад основного матеріалу. Визначення мети системи держави Україна. Відповідно до методики системного аналізу на етапі підготовчих процедур передусім визначається мета системи. Згідно з сучасним рівнем системотехніки вважається, що будь-яка система має об'єктивну мету існування або створена для певної суб'єктивної мети. Мета визначає сенс існування, спрямованість, зміст системних процесів, критерії їх ефективності, сутність існуючих проблем та ін. Метою створення/існування системи вважають: 1) певний (завданий ззовні або встановлений самою системою) найбільш доцільний (бажаний) кінцевий стан [7, с. 50; 9, с. 85]; 2) реалізацію необхідного порядку зміни станів (потрібний рух); 3) забезпечення потрібного напрямку руху системи без конкретизації кінцевого стану системи [7, с. 50; 12, с. 28–29].

Держава Україна є штучною системою [7, с. 36], створеною людьми. Тож її суб'єктивною метою мають бути образи бажаного майбутнього (стану системи або результатів функціонування) [7, с. 38; 12, с. 28–29]. Відповідно до цього метою системи держави Україна можна вважати права і свободи людини, оскільки саме вони відповідно до ст. 3 Конституції України визначають «...

спрямованість діяльності держави». Назовні права проявляються у стані матерії, енергії та інформації під час взаємного впливу (взаємодії) людей. У функціонуванні ж системи держави Україна права проявляються як системні зв'язки між її громадянами.

Констатація прав і свобод людини як мети має принципове значення для функціонування системи держави Україна. Адже цій меті мають відповідати її призначення, функції, елементи та інші системні характеристики. У протилежному випадку з'являються проблеми, які суттєво впливають на системну функціональність (зокрема проблема злочинності).

Визначення функцій системи держави Україна. Функція – це зовнішній прояв властивостей об'єкта в існуючій системі відносин [7, с. 28]. У системному аналізі функцію об'єкта ототожнюють із: здатністю до дії; впливом; задоволенням потреб; роллю; обов'язками. Фактично мова йдеться про перетворення призначення системи на дії, які можуть бути названі подіями, що реалізують призначення [Там само, с. 29]. У нормах ст. 3 Конституції України вказано: «Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави». Відповідно до цього для системи держави Україна функціями можна вважати утвердження і забезпечення прав та свобод людини.

Утвердження прав і свобод – це створення умов для покращення їх матеріальних, енергетичних та інформаційних характеристик.

Забезпечення прав і свобод – це протидія перешкодам при їх реалізації.

Системи виконують свої функції за наявності (шляхом) потоків енергії, матерії та інформації. Розрізняють такі типи потоків: енергетичні, матеріальні, інформаційні, фінансові, людські (кадрові). Фактично потоки ініціює структура, перетворюючи їх через регулювання та з оберненим зв'язком, з обмеженням у просторі та у часі [Там само, с. 26]. Вочевидь у системі держави Україна вони реалізуються у діяльності вітчизняних державних суб'єктів (конкретних формах їх діяльності згідно встановленої компетенції).

Визначення призначення системи держави Україна. Призначенням системи вважається її декларована здатність реалізовувати функції, що

забезпечують досягнення мети [7, с. 27]. У нормах ст. 3 Конституції України вказано: «Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави». З огляду на це призначенням системи держави Україна можемо вважати гарантії прав та свобод людини. Згідно з теорією системотехніки у встановленні призначення системи базою є точка зору її користувача, що ґрунтується на соціокультурних цінностях [Там само, с. 27]. Тож у нашому розумінні гарантіями прав і свобод людини можна вважати стан їх існування з мінімальною ймовірністю зникнення чи перешкод в реалізації та відновленням у разі порушень.

Контекст системного аналізу держави Україна. Контекст розгляду системи – це оточення, кордони і зовнішні умови, в яких розглядається система.

Контекстом розгляду системи держави Україна будемо вважати сучасне українське суспільство та існуючий світопорядок. У системному аналізі враховуватимемо: 1) наявні матеріальні, інформаційні та фінансові ресурси суспільства в межах території країни; 2) наявне населення країни; 3) нормативне регулювання суспільних відносин та правопорушень; 4) наявні відомості про зареєстровану та латентну злочинність; 5) стан природного середовища в країні.

Визначення кордонів системи держави Україна. Задля свого функціонування система обов'язково повинна бути відмежована від зовнішнього середовища *кордонами системи*. Межі системи щоразу пов'язують із метою використання системи в метасистемі [Там само, с. 83]. Кордони системи – це: 1) лінія або поверхня в деякому просторі, що розділяє саму систему і навколишнє середовище (державний кордон, межа заповідника, межа території існування виду тваринного світу і т.п.); 2) *межі, до яких поширюється та в яких має вплив керуюча інформація системи* (межа дії супутникової навігаційної системи; кордони, у яких прослуховуються хвилі радіопередавача, тощо). Кордони можуть бути: 1) матеріальними (озеро, море); 2) *віртуальними (уявними)* – студентська група, виробничий колектив. З урахуванням цього кордонами системи держави Україна доцільно вважати

місцезнаходження громадян, що виконують її функції, на яких має вплив її керуюча (нормативна) інформація.

Визначення оточення системи держави Україна. Оточенням (зовнішнім середовищем) системи вважають сукупність об'єктів: 1) які впливають на систему, 2) на які впливає сама система, 3) є індеферентними для системи [8, с. 44]. Виділяє середовище для системи (або систему із середовища) дослідник, що відокремлює (обмежує) об'єкти системи від інших відповідно до деякого набору цільових критеріїв [7, с. 85]. При побудові моделі середовища з усієї множини об'єктів, що знаходяться поза межами системи, виділяють лише ті, що активно взаємодіють із системою (актуальним середовищем) [Там само]. У контексті нашого системного аналізу зовнішнім середовищем для системи держави Україна є населення, що не виконує функції держави.

Для нашого дослідження злочинності як проблеми системи держави Україна важливо, що будь-яка система суттєво залежить від свого середовища. Вона може бути недосконалою з точки зору досягнення своєї мети, однак добре гармонізувати з середовищем (наприклад, корупційна діяльність посадовців держави задля забезпечення «тіньової» економіки»). І навпаки, система з чітким та зрозумілим призначенням, погано узгоджена з середовищем, буде функціонувати незадовільно (ситуації конфлікту держави з окремими групами населення) [Там само, с. 27–28].

Формулювання проблеми системи держави Україна пов'язаної з існуванням злочинності. Відповідно до базових засад системотехніки стан системи та її оточуючого середовища на певний момент чи відрізок часу називають ситуацією і характеризують сукупністю контрольованих показників. Якщо їх значення є неприйнятними, ситуацію називають проблемною [6, с. 208].

Проблема у проблемних ситуаціях проявляється як неспівпадіння між бажаним (існуючим, очікуваним, обов'язковим) станом речей у системі та результатами її функціонування [6, с. 208]. І в теорії системотехніки виокремлюють такі види проблем:

- 1) недоліки у внутрішньому стані системи (зокрема, невідповідність функцій, параметрів, структури призначенню системи);
- 2) недоліки взаємодії системи з середовищем (у впливі зовнішнього середовища на систему або системи на її зовнішнє середовище) [6, с. 208];
- 3) невідповідність структури, складу і процесів взаємодії окремих частин системи цілям її створення.

На наш погляд, для держави Україна випадки вчинення злочинів можна окреслити передусім як *проблему невідповідності функцій системи її призначенню*. Раніше було вказано, що офіційним призначенням системи держави Україна є гарантування прав та свобод людини – у публічній сфері та у секторі приватних відносин. У випадках скоєння неправомірних дій (зокрема злочинів) відбувається неналежне (іноді – протиправне) функціонування елементів держави, яке не забезпечує вказані гарантії. Тож вочевидь тут має місце проблема невідповідності окремих фактичних функцій елементів системи щодо її призначення.

Вчинення неправомірних дій обумовлює й *проблему недоліків у взаємодії системи держави Україна зі своїм середовищем*. Йдеться про неналежне функціонування її елементів, яке не забезпечує превенцію неправомірних (протиправних) посягань і непорушення прав населення країни у зв'язках між суб'єктами приватної сфери та у відносинах з державою.

Формулювання проблеми в системі визначає мету та завдання системного аналізу, точку зору аналітика і контекст розгляду проблеми.

Визначення точки зору щодо системного аналізу системи держави Україна для вирішення проблеми злочинності. Вибір точки зору полягає в обранні такої особи, яка розглядає систему найбільш повно відповідно до цілей аналізу. Для системного аналізу в межах цієї роботи ми обираємо точку зору науковця, який зацікавлений у найбільш повному встановленні відомостей про систему держави Україна та вирішення її проблеми злочинності.

Визначення мети системного аналізу системи держави Україна для вирішення проблеми злочинності. Основною метою системного аналізу є

побудова узагальнюючої моделі взаємодії досліджуваного об'єкта з оточуючим середовищем у конкретній ситуації, на підставі якої розробляються рекомендації для вирішення існуючої проблеми [7, с. 15]. Тож метою нашого системного аналізу будемо вважати 1) побудову узагальнюючої змістовної моделі функціонування системи держави Україна та її взаємодії з оточуючим середовищем; 2) розроблення рекомендацій задля вирішення окреслених проблем, пов'язаних зі злочинністю.

Визначення завдання системного аналізу системи держави Україна для вирішення проблеми злочинності. Наявність проблеми у системі в кожному випадку породжує завдання системного аналізу (теоретичне або практичне) – результат, що є еквівалентом вирішення проблеми [Там само, с. 94]. Згідно методології системотехніки вирішити проблему означає перевести проблемо-змістовну систему з проблемного стану у бажаний, тобто у той, коли ліквідуються небажані властивості, а показники критичних властивостей переводяться у прийнятні межі [Там само, с. 100]. У нашому системному аналізі еквівалентом вирішення окреслених проблем будемо вважати забезпечення належної функціональності системи держави Україна, коли її функції в усіх випадках будуть забезпечувати нормативне призначення та належну взаємодію із зовнішнім середовищем (населенням) без злочинних проявів.

Висновки. Викладений матеріал висвітлює результати підготовчого етапу системного аналізу держави Україна. Окреслені при тому мета, призначення, функції, оточення, кордони цієї системи дозволили формалізувати злочинність як системну проблему державного механізму.

Згідно з методологією системотехніки вирішити проблему означає перевести проблемо-змістовну систему з проблемного стану у бажаний, тобто коли ліквідуються небажані властивості, а показники критичних властивостей переводяться у прийнятні межі [6, с. 227]. Задля забезпечення такого стану держави Україна на наступних етапах роботи має бути проведено історичний, предметний, функціональний та інформаційний аналіз досліджуваної системи.

Список літератури:

1. Адміністративно-територіальна реформа в Україні: політико-правові проблеми / за ред. І. О. Кресіна. Київ : Логос, 2009. 480 с.
2. Анпілогов О. В. Структурне реформування територіального та галузевого управління регіональним комплексом: адміністративно-правовий аспект : монографія. Київ : Логос, 2016. 400 с.
3. Бандурка О. М., Веприцький Р. С., Зацеркляний М. М. Злочинність в Україні: економіко-кримінологічний аналіз : монографія / за ред. О. М. Литвинова. Харків : Золота миля, 2013. 264 с.
4. Головкін Б. М. Причинність у системі детермінації злочинності. *Теорія і практика правознавства*. 2014. Вип. 1 (5). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2014_1_24 (дата звернення 20.10.18).
5. Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні : монографія. Харків : ХНУВД, 2008. 446 с.
6. Лямець В. И., Успенко В. И. Основы общей теории систем и системный анализ: учеб. пособие. Харьков : БУРУН и К., 2015. 304 с.
7. Лямець В. И., Тевяшев А. Д. Системний аналіз. Вступний курс : монографія. 2-ге вид. Харків : ХНУРЕ, 2004. 448 с.
8. Маца К. А. Системы неорганические, органические, социальные: свойства и принципы организации : монографія. Київ : Обрії, 2008. 196 с.
9. Методы исследований и организация экспериментов / под ред. К. П. Власова. Харьков : Гуманитарный Центр, 2002. 256 с.
10. Оболенцев В. Ф. Базові засади системного аналізу запобігання злочинності в Україні : монографія. Харків : Юрайт, 2016. 76 с.
11. Оболенцев В. Ф. Базові засади системного аналізу злочинності та віктимізації в Україні : монографія. Харків : Юрайт, 2016. 116 с.
12. Сорока К. О. Основы теории систем і системного аналізу : навч. посіб. 2-ге вид. Харків : ФОРМ Тимченко, 2005. 288 с.
13. Тодыка О. Ю. Народовластие в условиях глобализации: монография / под ред. А. В. Петришина. Харьков : Право, 2005. 336 с.
14. Федоренко В. Л. Питання теорії конституційного права і модернізації Конституції України : зб. наук. праць. Київ: Ліра, 2013. 190 с.
15. Фудей Б. Становлення правової держави в Україні: 1991–2005 : монографія. 2-ге вид. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 352 с.

References:

1. Kresin, I.O. 9Ed.). (2009). *Administrativno-terytorialna reforma v Ukraini: polityko-pravovi problemy* [Administrative and Territorial Reform in Ukraine: political and legal problems]. Kyiv: Logos [in Ukrainian].
2. Anpilohov, O.V. (2016). *Strukturne reformuvannya terytorialnoho ta haluzevoho upravlinnia rehionalnym kompleksom: administrativno-pravovyi aspekt* [Structural reform of the territorial and regional management of the regional complex: administrative and legal aspect]. Kyiv: Logos [in Ukrainian].
3. Bandurka, O.M., Vepriyskyi, R.S., Zatserklianyi, M.M. (2013). *Zlochynnist v Ukraini: ekonomiko-kryminolohichniy analiz*. O.M. Lytvynov (Ed.). Kharkiv: Zolota milya [in Ukrainian].
4. Holovkin, B.M. (2014). *Prychynnist' u systemi determinatsii zlochynnosti* [A causality in system of determination of criminality]. *Teoriia i praktyka pravoznavstva – Theory and practice of jurisprudence, 1 (5)*. URL: http://nauka.jur-fcademy.kharkov.ua/download/el_zbirnik/_1.pdf [in Ukrainian].
5. Litvinov, O.M. (2008). *Sotsialno-pravovyi mekhanizm protydii zlochynnosti v Ukraini* [Social and legal mechanism of the counteraction to crime in Ukraine]. Kharkiv: HNUVD [in Ukrainian].

6. Liamets', V.I., Uspalenko, V. I. (2015). Fundamentals of general theory of systems and system analysis [Osnovy obshchey teorii sistem i sistemnyy analiz]. Kharkiv: KhNURE [in Russian].
7. Liamets', V.I., Teviashev, A.D. (2004). Systemnyj analiz. Vstupnyj kurs [Analysis of the systems. Introductory course]. Kharkiv: KhNURE [in Ukrainian].
8. Matsa, K.A. (2008). Systems inorganic, organic, social: properties and principles of organization [Sistemy neorganicheskiye, organicheskiye, sotsial'nyye: svoystva i printsipy organizatsii]. Kiyv: Obriyi. [in Russian].
9. Vlasov, K.P. (Ed.). (2002). Metody issledovaniy i organizatsiya eksperimentov [Methods of research and organization of experiments]. Kharkov: Humanitarniy tsentr [in Russian].
10. Obolentsev, V.F. (2015). Bazovi zasady systemnoho analizu zapobihannia zlochynnosti v Ukraini [Base principles of analysis of the systems of prevention of criminality in Ukraine]. Kharkiv: Yurait [in Ukrainian].
11. Obolentsev, V.F. (2015). Bazovi zasady systemnoho analizu zlochynnosti ta victimizatsii v Ukraini [Base principles of analysis of the systems of criminality and victimization in Ukraine]. Kharkiv: Yurait [in Ukrainian].
12. Soroka, K.O. (2005). Osnovy teorii sistem i systemnoho analizu: navch. posibnyk [Bases of theory of the systems and analysis of the systems]. Kharkiv: FOP Tymchenko [in Ukrainian].
13. Todika, O.Yu. (2005). Narodovlastye v usloviakh hlobalyzatsyy [Democracy in the context of globalization]. A.V. Petryshyn (Ed.). Kharkiv: Pravo [in Russian].
14. Fedorenko, V.L. (2013). Questions of the theory of constitutional law and modernization of the Constitution of Ukraine [Pytannia teorii konstytutsiinoho prava i modernizatsii Konstytutsii Ukrainy]. Kyiv: Lira [in Ukrainian].
15. Futei, B. (2005). Stanovlennia pravovoi derzhavy v Ukraini: 1991–2005 [Formation of the constitutional state in Ukraine: 1991–2005]. 2d ed. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].

Оболонец В. Ф. Определение проблемы преступности на этапе подготовительных процедур системного анализа государства Украина.

В статье изложены результаты подготовительного этапа системного анализа системы государства Украина. Раскрыты цель, назначение, функции, окружение, границы этой систем, формализуется проблема преступности. Очерчены перспективы дальнейших этапов исследования.

Ключевые слова: система государства Украина; системный анализ государства; вербальная модель системы государства Украин; проблема преступности.

Obolentsev V. F. Criminality problem definition at the stage of the system analysis preparing procedures of the state of Ukraine.

The article presents the results of the preparatory stage of the system analysis of the system of the state of Ukraine. The goal, purpose, functions, environment, boundaries of this system are revealed, the problem of crime is formalized. Outlines the prospects for further stages of the study.

Keywords: system of the state of Ukraine; system analysis of the state; verbal model of the system of the state of Ukraine; criminality problem.

Надійшла до редколегії 21.11.2018 р.

Оболонец В. Ф., кандидат юридических наук, доцент, Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, г. Харьков
e-mail: hortisa71@gmail.com
ORCID 0000-0001-8360-8959